

רבי יהודה אומר: מדרש המקראות, כגון ספרא וספרי שהן הלכות של מדרשי המקראות.

ואם כן, הניחא לחזקיה, שדבריו כדברי רבי מאיר; אבל רבי יוחנן תיקשי: שהרי "שונה" משמע לשון משנה, ואין מי שיאמר ש"משנה" היא התורה!?

ומשנינן: מאי "תורה" שאמר רבי יוחנן: מט-ב מדרש תורה, ודעתו כדעת רבי יהודה, שזו היא משנה.

והני מילי דאמר לה: "התקדשי לי על מנת שאני תנינא [יודע לשנות]", אבל אמר לה: "התקדשי לי על מנת שתנא אנא [אני תנאה], אינה מקודשת עד דתני הילכתא ספרא וספרי ותוספתא.

האומר לאשה: "התקדשי לי על מנת שאני תלמיד", אין אומרים שלא תהא מקודשת עד שיהא כשמעון בן עזאי, וכשמעון בן זומא, תלמידים היו ובחורים, ולא באו לכלל סמיכה, ולא היו בימיהם כמותם בתורה!

אלא כל ששואלין אותה בכל מקום, כלומר: באחד מן המקומות דבר אחד בלימודו,

אלא מאי "תרגום", כלומר: באיזה תרגום הדברים אמורים: בתרגום דידן [תרגום שלנן] הוא תרגומו של אונקלוס.

והני מילי שדי לו בשלשה פסוקים, אלא בכגון דאמר לה: "התקדשי לי על מנת שאני קריינא".

אבל אמר לה: "התקדשי לי על מנת שקרא אנא [אני קראה]",⁽¹³⁾ אינה מקודשת עד דקרי אורייתא נביאי וכתובי בדיוקא, צריך שיהא יודע לקרות את כל התורה נביאים וכתובים בדקדוק יפה.⁽¹⁴⁾

האומר לאשה: "התקדשי לי על מנת שאני שונה [יודע לשנות]",⁽¹⁵⁾ נחלקו בזה אמוראים:

חזקיה אומר: עד שיהא יודע לשנות הלכות, היינו הלכות למשה מסיני.

ורבי יוחנן אומר: תורה.

מיתבי מהא דתניא:

איזו היא "משנה"?

רבי מאיר אומר: הלכות למשה מסיני.

המקום למלאכים, אלא כמו שתרגם אונקלוס: "וחזו ית יקר אלהא דישראל" ולזה הסכים הריטב"א יותר מלפידוש רש"י.

13. רמב"ם, טור ושולחן ערוך.

14. וכל שכן שצריך לתרגם את התורה בתרגומו של אונקלוס, חלקת מחוקק סימן לח סקל"ט, והביאו גם ה"בית שמואל".

15. רמב"ם, טור ושולחן ערוך.

ואף במתרגם כצורתו לפעמים מחרף ומגדף, כגון [שמות כד י]: "ויראו את אלהי ישראל" שיתרגם בלא שום תוספת.

והריטב"א בשם ר"ח פירש הן את "המתרגם פסוק כצורתו", והן את המוסיף עליו" על הפסוק: "ויראו את אלהי ישראל", שהמתרגם אותו כצורתו "וחזו ית אלהא דישראל", הרי הוא בדאי, דהא כתיב: "כי לא יראני האדם וחי", והמוסיף עליו שמתרגם "וחזו ית מלאכיא דאלהא דישראל" מחרף ומגדף, שנותן כבוד

מאנשי דוד, שהיו גבורים גדולים, אלא כל שחביריו מתיראים ממנו מפני גבורתו, זה הוא "גבור".

האומר לאשה: "התקדשי לי על מנת שאני עשיר", אין אומרים שלא תהא מקודשת עד שיהא כרבי אלעזר בן חרסום וכרבי אלעזר בן עזריה שהיו עשירים גדולים מאד, אלא כל שבני עירו מכבדים אותו מפני עושרו, זה הוא "עשיר".

האומר לאשה: "התקדשי לי על מנת שאני צדיק", הרי שאפילו אם הוא ידוע לנו כרשע גמור, הרי היא מקודשת מספק, (3) שמא

ואומר, ואפילו במסכתא דכלה [מסכת כלה]. (1)

האומר לאשה: "התקדשי לי על מנת שאני חכם", אין אומרים שלא תהא מקודשת עד שיהא כחכמי יבנה, דהיינו כרבי עקיבא וחביריו, אלא כל ששואלים אותו דבר חכמה [דבר התלוי בסברא] (2) בכל מקום, כלומר: באחד מן המקומות, ואומרה, זה הוא "חכם".

האומר לאשה: "התקדשי לי על מנת שאני גבור", אין אומרים שלא תהא מקודשת עד שיהא גיבור כאבנר בן נר וכיואב בן צרויה

חכמה או במילי דעלמא בסחורה.

3. רמב"ם ושולחן ערוך, וכן כתב בתוספות ר"י הזקן, וכן כתב הרא"ש סימן יד [אבל מדברי המאירי נראה, שהיא מקודשת בודאי, וראה בדברי המגיה]; וב"קרבן נתנאל" אות צ, הביא בשם הרי"א "שצריכה ממנו גט, ואם פשטה ידה וקבלה קדושין מאחר צריכה גט משניהם, וכתב על זה דמשמע מלשון זה שאפילו אם הוא עומד לפנינו ואומר שהרהר תשובה בלבו, מכל מקום אינו אלא ספק קידושין, ודלא כמו שכתב ה"בית שמואל" בסימן לח סקנ"ה [וונראה, אם הוא אומר שהרהר בתשובה, נאמן, כמו אם אומר קיימתי התנאי, והיא אינה יכולה להכחישו], וצריך עיון לחלק בין זה לבין אם אומר שקיים התנאי.

וראה ב"המקנה" שכתב על ה"בית שמואל", שלדעתו צריך עיון, שהרי מה שנאמן לומר שקיים תנאו היינו מדין "עד אחד נאמן באיסוריין" כשאין מכחישו, אבל בזה שהוא מוחזק רשע גמור, יש לומר שאינו נאמן להיות קידושין גמורים, דרשע פסול לעדות.

1. א. ברייתא היא שנאמר בה: "כלה בלא ברכה — ברכת נישואין — אסורה לבעלה כנדה", ואף שאין בברייתא זו עומק, זה הוא "תלמיד".
ב. הפירוש בפנים נתבאר על פי פירוש רש"י כאן; אך ראה ברש"י בשבת קיד א שפירש בכל מקום דהיינו "בכל הש"ס, ואפילו במסכתא דכלה דלא רגילי בה אינשי, וזה נתן לבו וגרסה", ומשמע שצריך לידע כל הש"ס.
ג. המאירי גרס ופירש באופן אחר: "כל ששואלין אותו דבר בתלמודו ואומר, ואפילו בדברים הקלים שרוב העם יודעים בהם קצת ענינים, כגון הלכות החג בחג ושל צרת בעצרת ושל פסח בפסח, והוא הרמוז כאן בהלכות כלה, מלשון דרשה שהיו דורשים בזמנים אלו; ויש מפרשים אותו לחומרא כלומר במסכת כלה, שהיא מסכתא זרה ושאינה מתלמוד שלנו, ואין הדברים נראין"; וכן פירשו הרמב"ם והשו"ע; ובריטב"א מבואר כרש"י.

2. רש"י; וה"פרישה" בסימן לח כתב, אפילו אם אין שואלים אותו בדברי תורה, אלא בדברי

הרהר תשובה בדעתו. (4)

האומר לאשה: "התקדשי לי על מנת שאני רשע", אפילו אם הוא ידוע לנו כצדיק גמור, הרי זו מקודשת מספק, (5) שמא הרהר דבר עבודת כוכבים בדעתו. (6)

עשרה קבים חכמה [תורה ודרך ארץ] (7) ירדו לעולם, תשעה נטלה ארץ ישראל, ואחד כל העולם כולו.

עשרה קבים יופי ירדו לעולם, תשעה נטלה ירושלים ואחד כל העולם כולו.

עשרה קבים עשירות ירדו לעולם, תשעה נטלו רומיים קדמונים, ואחד כל העולם כולו.

עשרה קבים עניות ירדו לעולם, תשעה נטלה בבל, ואחד כל העולם כולו.

עשרה קבים גסות הרוח ירדו לעולם, תשעה נטלה עילם, ואחד כל העולם כולו.

ותמהינן: וכי אטו גסות הרוח לבבל לא נחית [לבבל לא ירדה], אלא לעילם! ?

וחכתיב בנבואת הנביא זכריה: "ויצא המלאך הדובר בי, ויאמר אלי, שא נא עיניך

וראה מה היוצאת הזאת [מה הוא הדבר היוצא מבית קדשי הקדשים]. ואומר [אל המלאך] מה היא [מה הוא הדבר שאתה אומר לי לראותה], ויאמר [אלי המלאך] זאת האיפה היוצאת [תראה יוצאת כמין איפה שמודדים בה], ויאמר [אלי המלאך] אחר שראיתיה [זאת [בזאת המדה ימדדו לאלה [ש]ענים [עניניהם] בכל הארץ [לגזול ולעשוק]. [ואראה עוד] והנה ככר עופרת נשאת [מעל הארץ לאויר], ו[אראה עוד] זאת: אשה אחת יושבת בתוך האיפה. ויאמר [אלי המלאך, על האשה]: זאת [היא] הרשעה [יצר הרע], וישלך אותה אל תוך האיפה, וישלך את אבן העופרת אל פיה. ואשא עיני וראו, והנה שתיים נשים יוצאות [מקודש הקדשים], ורוח בכנפיהם, ולהנה כנפים כנפי החסידה, ותשאנה את האיפה בין הארץ ובין השמים, ואומר אל המלאך הדובר בי: אנה המה מוליכות את האיפה, ויאמר אלי, לבנות לה [לאשה הרשעה שבתוכה, היא יצר הרע] בית בארץ שנער" — ואמר רבי יוחנן לפרש מה היא האיפה: זו יצר הרע של חנופה (8) וגסות הרוח (9) שנישאו ביד שתי הנשים, (10) וירדו לבבל

6. הוסיף המאירי: "וכתיב [יחזקאל יד ה]: "למען תפוש את בני ישראל בלבם".

7. רש"י.

8. ונרמז בלשון "כנפי החסידה", שהיא עושה חסידות ומחלקת מזונותיה עם חברותיה; וברש"י בסנהדרין כד א פירש: שמראים עצמם כחסידים.

9. ונרמז בלשון "ורוח בכנפיהם".

10. איפה היא שלש סאין, וכל סאה ששה קבין

4. כתב ה"מנחת חינוך" ריש מצוה שס"ד, שאם כי יש מצות וידוי בפה אין זו אלא מצות עשה להתודות, אבל אם מתחרט בלב יש לו כפרה מה שהתשובה מכפרת ואין תלוי כלל בוידוי דברים, והוכיח כן גם מסוגייתנו, שהוא נקרא צדיק בהרהור תשובה בלב, וראה מה שהביא המגיה ב"מנחת חינוך" הנדמ"ח בשם ה"קריית ספר".

5. רמב"ם ושולחן ערוך והרא"ש, וכזה מודה גם המאירי; וראה ב"בית שמואל" [הנ"ל, לח נה] שכתב: "מיהו בתנאי על מנת שאני רשע, אפשר דאינו נאמן לעשות לנפשו רשע".

[ארץ שנער]; הרי שיש גסות הרוח בבבל.

ומשנינן: **אין**, אכן הגסות **להבא נחית** [לכאן, לבבל ירדה], **ואשתרכובי הוא** **דאשתרכובי להתם** [ונשתרכבה לה הגסות לשם, לעילם].

דיקא נמי שהחנופה לבדה נשארה בבבל, **דכתיב: "לבנות לה בית בארץ שנער"**, ולא נאמר "לבנות להן בית", כי החנופה לבדה נשתקעה בבבל, ⁽¹¹⁾ ואילו גסות הרוח הלכה לה לעילם — **שמע מינה!**

ומקשינן: **איני**, והרי אין הדבר כן, שגסות הרוח מצויה בעילם!?

שהרי **והאמר מר: סימן לגסות הרוח עניות**, **ועניות בבבל הוא דאיכא עד היום**, הרי שעדיין היא שם!?

ומשנינן: **מאי עניות** שהיא סימן לגסות הרוח? לא עניות של מומן הנמצאת בבבל, אלא **עניות דתורה**, שאין התורה נחה על גסי הרוח, שמתוך גסותו אינו משמש כל צרכו, ואינו חוזר על שמועתו —

ועניות דתורה אין מקומה בבבל אלא בעילם, **דכתיב בדברי דניאל** [שהיה בעילם הוא ומרדכי היהודי, ולא היה דורם עוסק בתורה, ולא זכו דניאל ומרדכי ללמד]: **"אחות לנו קטנה ושדים** [להניק, ללמד] **אין לה"**, **ואמר רבי יוחנן: זו עילם**, שזכתה ללמוד, **ולא זכתה ללמד**; אבל בכל זכתה ללמד, שהרי נאמר בעזרא שהיה בבבל: **"כי הכין לבבו לדרוש את תורת ה' ולעשות וללמד בישראל חוק ומשפט"**.

עשרה קבים גבורה ירדו לעולם, **תשעה נטלו פרסיים**, ואחד כל העולם כולו.

עשרה קבים כנים ירדו לעולם, **תשעה נטלה מדי**, ואחד כל העולם כולו.

עשרה קבים כשפים ירדו לעולם, **תשעה נטלה מצרים**, ואחד כל העולם כולו.

עשרה קבים נגעים ירדו לעולם, **תשעה נטלו חזירים**, ⁽¹²⁾ ואחד כל העולם כולו.

עשרה קבים זנות ירדו לעולם, **תשעה נטלה ערביא**, ואחד כל העולם כולו.

"ותשאנה את האיפה בין השמים ובין הארץ".

11. כתב "המקנה" על פי דרכו שהחנופה היא בארץ, שמכאן למדו חז"ל שהחנופה היא זו שנשארה בארץ שנער, שהרי נאמר: "לבנות לה בית", והיינו שהניחה שם על מכוונה, משמע על הארץ, והיא מדת חנופה.

12. כתב הריטב"א: "תשעה נטלו חזירים, יש שפירשו שהוא אדום, כדכתיב בו [תהלים פ יד]: "יכרסמנה חזיר מיער", ועליהם אמרו בהגדה למה נקרא שמו חזיר, שעתיד הקב"ה להחזירו

הרי שמונה עשר קבין, והם תשעה קבים של חנופה, ותשעה קבים של גסות הרוח, ריטב"א וכיון לדבריו ב"המקנה".

ועוד כתב ב"המקנה" לפרש את הלשון "ותשאנה את האיפה בין הארץ ובין השמים": כי מדת החנופה מכוונת אל הארץ וכמו שנאמר: "ולא תחניפו את הארץ", וכתיב: "ותחניף הארץ", וכהנה רבות, והוא היפוך מגסות הרוח שנשאת מן הארץ עד השמים, כדכתיב: "אם יעלה לשמים שיאו", וכתיב: "אעלה על במתי עב", וכיון שהיו שתיים בתוך האיפה האחת, והם שני הפכים בנושא אחד, לכן אמר:

ממזר שהוא פסול מדאורייתא לבוא בקהל ה', והטעה לגנאי; (14) או אפילו קידשה "על מנת שאני ממזר", ונמצא נתין שהטעה לשבח.

או שקידשה "על מנת שאני בן עיר", ונמצא בן כרך שאינו טוב לה כמו בן עיר, כי ישיבת הכרכים קשה, שהכרך הוא מקום שווקים, והיוקר מצוי בו, ודוחק של עובדים ושבים; או אפילו שקידשה "על מנת שאני בן כרך", ונמצא בן עיר, שהטעה לשבח.

או שקידשה "על מנת שביתי קרוב למרחץ", ונמצא רחוק והטעה לגנאי; או אפילו "על מנת שביתי רחוק מן המרחץ", ונמצא קרוב.

או שקידשה על מנת שיש לו בת, או שיש לו שפחה מגודלת, (15) ואין לו, או אפילו כשקידשה על מנת שאין לו בת או שפחה מגודלת, ויש לו.

או שקידשה על מנת שאין לו בנים, ויש לו; או אפילו כשקידשה על מנת שיש לו בנים, ואין לו —

עשרה קבים עזות [ממזרות] ירדו לעולם, תשעה נטלה מישן שרובן ממזרים, ואחד כל העולם כולו.

עשרה קבים שיחה ירדו לעולם, תשעה נטלו נשים, ואחד כל העולם כולו.

עשרה קבים שכרות [ויש גירסאות: שחרות] ירדו לעולם, תשעה נטלו כושים, ואחד כל העולם כולו.

עשרה קבים שינה ירדו לעולם, תשעה נטלו עבדים, ואחד נטלו כל העולם כולו.

מתניתין:

המקדש את האשה ואמר לה: "התקדשי לי על מנת שאני כהן", ונמצא לוי, שהוא פחות מן הכהן והטעה לגנאי; או אפילו אם אמר לה: "התקדשי לי על מנת שאני לוי", ונמצא כהן שהטעה אותה לשבח.

או שקידשה "על מנת שאני נתין (13) שגזר עליהם דוד שלא יבואו בקהל ה', ונמצא

מדאורייתא; אבל המאירי פירש כאן בהיפוך, דממזר עדיף מנתין, שהוא בא מטיפה כשירה, והנתין מטיפה פסולה; ואף הגר"א מפרש כהמאירי, ומכח זה היפך את הגירסא במשנתנו "על מנת שאני ממזר ונמצא נתין, נתין ונמצא ממזר", כדי שתהא ההטעיה לגנאי קודמת להטעיה לשבח כדרך כל המשנה, ראה שם.

15. נתבאר בגמרא לעיל מט א, אם הפירוש "גדולה" וראויה לשמשני, או "גדלת", דהיינו חשובה, וראה מה שכתב הגר"א שצוויין בהערה קודמת.

לישראל לעתיד לבוא [וראה מה שהביא המגיה בריטב"א הנדמ"ח בשם "יפה תואר"]; ואין צורך לכך, כי בספר הטבעים כתב, שהצרעת והנגעים בחזירים הרבה בטבע.

13. מהגבעונים שנתגיירו בימי דוד, ונתנם דוד לחוטבי עצים ושואבי מים. ע"כ

14. כן הוא לפי פירוש רש"י שכתב לעיל מט א ד"ה אבל בשבח יוחסין, שנתין עדיף מממזר, ופירשו האחרונים את שיטתו, שעדיפותו היא שהוא אינו פסול אלא מדרבנן, והממזר פסול

גמרא:

מעשה בכהווא גברא דזבין לנכסיה אדעתא למיסק לארץ ישראל [מכר את נכסיו, משום שברעתו היה לעלות לארץ ישראל], ולבסוף נאנס ולא עלה לארץ, ומיהו בעידנא דזבין, לא אמר ללוקח ולא מידי [בשעת המכירה לא אמר ולא כלום]. (18)

ובכולם [ובכל אלו שאמרנו] (16) אף על פי שאמרה: "בלבי היה להתקדש לו אף על פי שהדבר כן כמו שהוא עכשיו, שאין תנאו אמת" — אינה מקודשת. (17)

וכן היא שהטעתו אינה מקודשת.

16. זה קאי גם על המשנה הקודמת.

17. ראה בר"ן בכתובות עג ב [לג ב מדפי הרי"ף], שבכל מי שמתנה להנאתו יכול הוא לומר אחר כך "הריני כאילו התקבלתי" וכיוצא בזה, ומכל מקום אין מועיל מה שאומרת "בלבי היה להתקדש לו", ראה שם מילתא בטעמא.

18. א. כי אילו היה אומר בשעת מכירה שעל דעת עלייה לארץ ישראל הוא מוכר, והיה נאנס מלעלות, לא היה המכר קיים, כי לא מכר את נכסיו על דעת שיהיה פה בלי קרקע, רש"י; וראה גם בתוספות שכתבו כן, וראה בדבריהם בטעם הדין שאין צריך תנאי כפול, וראה בזה בדברי הראשונים כאן, ובסוף הסוגיא.

ב. כתב ה"חזון איש" [סימן קמח לדף זה], שבשעת המקח חשב בלבו בפירוש שהוא מוכר על תנאי, אבל אם לא חשב למכור על תנאי, אין כאן גם "דברים שבלב", וראה עוד שם.

ויש בזה מקום עיון, שהרי לפי זה היה מסתבר לפרש "ולא אמר ליה ולא מידי" היינו שלא פירש את התנאי בפיו, ואילו רש"י פירש שלא פירש כלל שמוכר על דעת עלייה לארץ ישראל; וביותר יש להקשות מלשון התוספות שכתבו: "דברים שבלב אינם דברים, משמע דוקא משום שלא פירש דבריו, אבל אם פירש דבריו להדיא, ואמר בשעת המכר שהוא מוכרם לפי שהוא רוצה ללכת לארץ ישראל, הוה המכר בטל [והקשו על זה התוספות: הרי

לא כפל את תנאו]", ואם כדברי ה"חזון איש" מנין הוכיחו שהיה די במה שיאמר: שהוא מוכרם לפי שהוא רוצה ללכת לארץ ישראל, והרי אין לנו להוכיח אלא אם התנה את המכר בכך, וכמו שחשב בלבו. [וראה ב"שיעורי רבי שמואל" אות שע].

וראה עוד בלשון תוספות ר"י הזקן: לא אמר: לא הזכיר ולא הודיע "מפני זה אני מוכר"; שבלב: ונאנס ולא הודיע, אלא היה במחשבתו כך, אף על פי שאמת הוא שלכך כיון, כיון דהא שמעינן ליה מעיקרא שמפני זה היה רוצה למכור נכסיו, הואיל ובשעת המכר לא פרסם והודיע מחשבתו, אלא נשאה בתוך לבו, אינן כלום, שלא הטעהו, ואיהו אטעי אנפשיה, ודברים שבלב אינן דברים.

ג. עוד כתב שם ה"חזון איש", דהטעם שהוא נאמן בזה [אם לאו דדברים שבלב — אפילו חשב — אינם דברים], הוא משום שהנכסים בחזקתו, והוא טוען ברי וחבירו שמא, אי נמי יש לפרש שהלוקח מאמינו שחשב כן בלבו. [ואולם מתוספות ר"י הזקן הנזכר משמע, שמאמינים אנו לו שחשב כן, משום שבתחילה אמר כן].

ד. והרשב"א כתב: פירוש: כגון שאמר קודם שעת מכירה שהוא רוצה לעלות, ומפני כך הוא מחזר למכור, ואפילו הכי כיון שלא אמר לה בשעת המכר קרינן להו דברים שבלב, דדלמא בעת המכר חזר בו מכוונתו, ורוצה הוא למכור בין עולה בין אינו עולה וכו'; אבל אם לא אמר לא בתחילה ולא בסוף, פשיטא, ואפילו דברים

כתיב בפרשת נדרי עולה: "אם עולה קרבנו א-1 מן הבקר, זכר תמים יקריבנו, אל פתח אוהל מועד יקריב אותו לרצונו לפני ה'" –

ומאחר שכבר אמר הכתוב "זכר תמים יקריבנו", למה נאמר: "יקריב אותו", אלא הרי זה מלמד שכופין אותו לקיים נדרו; (1) יכול אפילו בעל כרחו, (2) לפיכך תלמוד לומר: "לרצונו".

אמר רבא: הוי "דברים שבלב", (19) ודברים שבלב אינם דברים.

ומפרשינן: מנא ליה לרבא הא מילתא, ש"דברים שבלב אינם דברים"?

אילמא, שמא תאמר שהוא נלמד מהא [דתניא] [דתניא]:

ללמד ש"כופין אותו", אף שבכל מצות עשה כופין אותו, דהוא משום שהייתי אומר: כיון שנאמר "לרצונו", אם כן צריך רצון גמור בלי כפייה, וקא משמע לן ש"כופין אותו עד שיאמר רוצה אני", שיעורי רבי שמואל תחלת אות שפ.

2. א. ואם תאמר: איך אפשר שיכפוהו בעל כרחו להקריב, והרי אי אפשר להקדיש בעל כרחו?!

הנה בגמרא ראש השנה ו א מביאה הגמרא ברייתא דילפינן מ"מוצא שפתיך תשמור ועשית": אזהרה לבית דין שיעשון; ומקשינן: למה לי, והרי מ"יקריב אותו" נפקא?! דתניא: "יקריב אותו" מלמד שכופין אותו, יכול בעל כרחו, תלמוד לומר: "לרצונו", הא כיצד: כופין אותו עד שיאמר רוצה אני?! ומשינן: חד [פסוק אחד ללמד על מי ש]אמר [נדר] ולא אפריש, וחד [ללמד על מי ש]אפריש ולא אקריב; ואם כן מבואר שגם אם הפריש ולא הקריב נאמר הכתוב "לרצונו", וזה הוא שאמרו: "יכול בעל כרחו", היינו שאם כבר הפריש יכול יקריבוהו שלא לרצונו של בעל הקרבן, לפיכך תלמוד לומר: "לרצונו".

ב. אלא שהרמב"ם בפרק יד ממעשה הקרבנות הלכה י כתב: "האומר חטאתו ואשמו ועולתו ושלמיו של פלוני עלי, אם רצה אותו פלוני הרי זה מניחו להקריב על ידו ומתכפר לו, רצה בשעת הפרשה ולא רצה בשעת הקרבה

שבלב לא הווי, דאם כן כל מוכרין יהיו אומרים כן כשרוצים לחזור בהן.

ומבואר שהרשב"א שינה מדברי תור"י הזקן, שלדבריו משמע שהגילוי דעת שבתחילה היא הוכחה שחשב כן בשעת המכר, ואילו הרשב"א כתב שאינה הוכחה; אלא שצריך ביאור: אם אינה הוכחה, אם כן למה לי מטעם "דברים שבלב" וכי מי מאמינו?! ואם נאמן הוא משום ברי ושמא או טעם אחר, אם כן למה צריך שיאמר כן תחילה?!

וראה ב"שיעורי רבי שמואל" אות שסח, שפירש את דברי הרשב"א, שודאי הוכחה על כוונתו יש כאן, אלא מחמת הספק שמא חזר בו אין כאן "אומדנא דמוכח" [שאלו היה זה "אומדנא דמוכח" לא היה זה נקרא "דברים שבלב"], כי היות ואפשר לתלות שחזר בו, שוב אין זה "אומדנא דמוכח", [וראה בהערה לקמן נ א מה שיש להעיר בזה]; ולפי זה דברי הרשב"א ותור"י הזקן אחד המה.

ומרש"י לקמן נ א ד"ה למיפטר נפשיה, נראה, שההוכחה היא ממה שהיה טורח לעלות ונאנס, ראה שם.

19. ראה ב"שיעורי רבי שמואל", אם דוקא "דברים שבלב", או אפילו הוציאן בפה, אך לא אמר כן ללוקח, ראה שם.

1. כתבו האחרונים, שלכך צריך פסוק מיוחד